

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,- per jaar, buitenland f 4,60 per jaar.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,-. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,- te voldoen.

REDELIJK EGOÏSME

Wanneer wij, in een gesprek met vrienden of bekenden, de vraag stellen of de mensen egoïsten zijn, dan zal wel bijna altijd het antwoord luiden: ja, dat zijn zij. En men kan voorbeelden bij de vleet aanvoeren, om dat te bewijzen, want het is bekend genoeg dat het hemd nader is dan de rok. Men gelooft ook graag, dat zelfs degenen die zich voordoen als mensenvrienden, niet zo vreselijk oprecht zijn. In de zeventiende eeuw is een Frans schrijver, Laroche-foucauld, beroemd geworden door zijn bittere uitspraken. Hier zijn er enkele: „Het eigen belang spreekt allerlei talen en 't speelt alle rollen, zelfs die van belangeloze”. Met andere woorden: de mensliefde is schijn. Hij ontkent niet dat er deugden zijn, maar: „De deugden gaan verloren in het eigenbelang, zoals de rivieren in de zee”. Volgens hem is ook geen enkele deugd zuiver, want zij heeft een bijbedoeling: „De ondeugden maken deel uit van de deugden, zoals de vergiften van de geneesmiddelen”. En wij zouden nog vele van dergelijke harde oordelen kunnen citeren.

Laten wij beginnen, vast te stellen, dat de mens een egoïst is, dan worden wij niet verdacht van 't koesteren van illusies. Waarom is hij dat? Allereerst, omdat hij wil voortgaan te leven. Die bestaansdrift, dat instinct tot zelfhandhaving, brengt hem in een strijd-bare positie. Wanneer iemand een ander doodt uit zelfverdediging, omdat hem geen andere mogelijkheid open stond om zich te redden, wordt dit geen misdaad geacht. De wet en de gewoonte erkennen zijn recht. En wie zou het veroordelen?

De Russische schrijver Leo Tolstoj, die later de geweldloosheid zou propageren, heeft de meesterlijke roman „Oorlog en Vrede” geschreven. Het boek biedt ons het verhaal van de inval van Napoleon in Rusland in 1812. Maar het geeft ook allerlei beschouwingen over leven en dood.

Men weet dat bij de komst van de Fransen de bewoners voor het grootste deel vluchtten en hun eigen stad in brand steken, opdat de vijandelijke troepen er niet in kunnen overwinteren. Na de aftocht van Napoleon komen

de inwoners terug. En nu merkt Tolstoj op, dat de mensen zich gedroegen als de mieren, nadat hun nest verstrooid is. „Als men het verwoeste mierennest en zijn verjaagde bewoners gadeslaat, dan merkt men van welk een geestkracht en volharding de diertjes blijk geven. En het levensbeginsel die aan de inrichting van het nest ten grondslag heeft gelegen, heeft de ondergang ervan overleefd. Hetzelfde was het geval met de inwoners van Moskou; alles was in de stad verwoest, behalve de machtige onverwoestbare levenskracht van haar bewoners”. Als nu de enkelingen niet dit instinct tot zelfhandhaving hadden, zou de mensheid waarschijnlijk al zijn ondergegaan. Aan de wil om voort te bestaan dankt men veel: de geneeskunde, de hygiëne, de strijd tegen de honger en de kou, en niet te vergeten: de begeerte om prettig te leven, met ervaringen van genoeg. Het is bijvoorbeeld gemakkelijk genoeg, het materialisme te veroordelen, alsof dit verwerpelijk zou zijn en niet beschaafd. Maar ieder mens en elke groep van mensen dankt aan een verhoogde productie en distributie dat hij gemiddeld ouder wordt dan ooit het geval was, en dat hij minder wordt bezocht door ellende en pijn.

Er waren, vooral vroeger, allerlei vormen van godsdienst, die het aardse en het stoffelijke hebben afgewezen. En het heeft nooit ontbroken aan moralisten, die tegen het egoïsme streden. Maar er zijn nu maar weinig religieuze groepen meer, en weinig predikers van de deugd, die niet meewerken tot het verhogen van de welvaart en de veiligheid van het leven, en die materiële en zinnelijke vreugden geen eer aandoen.

In de vorige eeuw heeft een bekend individualist, die zich een egoïst noemde, Max Stirner, eens gezegd: „Mij gaat niets boven mij”. Hij proclameerde zichzelf tot het allerhoogste en dat verwekte veel schandaal. Zielkundig gesproken is het echter nog niet zo dwaas. Elk individu is een gehele eigen wereld, van gedachten, gevoelens, voorstellingen en herinneringen vervuld. Wij kunnen nooit weten wat er precies in een ander omgaat. En men spreekt nu wel veel over

gemeenschap, maar niemand geeft al zijn innerlijke geheimen prijs. Iedereen heeft behoefte aan het wel eens alleen-zijn, het vrij-zijn, het weren van indringers uit zijn leven. Is de strijd voor persoonlijke vrijheid eigenlijk ook niet een stukje egoïsme? Natuurlijk is het dat. Anders zou men de dienstbaarheid, het zich zelf wegcijferen, ja zelfs de slavernij verheerlijken. Het geldt echter als goed, indien men zich niet van zijn eigenwaarde en zijn waardigheid laat beroven. Als er mensen zijn — en er zijn er nog genoeg — die worden misbruikt en bestolen en geslachttofferd, dan worden zij beklaagd, en niet gerespecteerd.

Vandaar ook de strijdbaarheid van allen, die een beginsel vertegenwoordigen, een idee. Zij willen zich niet in een hoek laten drukken, zij zijn overtuigd — zoals wij humanisten — dat hun levens- en wereldbeschouwing zal bijdragen tot een zuiverder en betere levenswijze. Als iedereen zich aanbod om dienstbaar te zijn, dan zou onze cultuur nooit zijn ontstaan. En het is wel goed dat wij langzamerhand genoeg hebben gekregen van de preektoon, en van zalvende ethische ontboezemingen. Zij staan immers toch ver af van de realiteit. De mens is nu eenmaal een strijdend en strijdbaar wezen, en als hij dat niet is, dan stijgt hij niet in onze achting.

Maar betekent dit nu, dat elke vorm van egoïsme wordt aanvaard? Natuurlijk niet. De Franse filosoof, die wij citeerden, onderscheidt zelfs tussen deugden en ondeugden. Het is dus tekenend, dat wij wel ongeveer weten wat goed en kwaad is, dat wij toch wel zedelijke oordelen hebben.

Omtrent de kwaliteiten van de mens willen wij niet meer in slaap worden gewiegd. De vreselijke belevenissen van de oorlog, de Jodenvervolgung, de kindermoorden en de steeds weer opblaaiende haatgevoelens hebben ons een beetje cynisch gemaakt. Maar dat kwam juist daardoor, dat wij eigenlijk wel weten wat verwerpelijk is. Deze wreeden waren toch van een ander karakter dan hetgeen wij in normale tijden beleven. Ook nu zien wij een wedloop in het vergaderen van materiële goederen, het bereiken van hoge posities, het maken van carrière. Er is een grote eerezucht om anderen terug te duwen en zelf omhoog te stijgen. En de begeerte om boven anderen uit te blinken gaat niet zelden samen met een flinke portie machtswellust. Maar toch: dat is niet hetzelfde als het uitmoorden van weerlozen, het martelen en folteren.

Wij voelen dus allemaal, dat wij bij moord, mishandeling, uitbuiting en verkrachting te doen hebben met een ontarding van zelfzucht, met een perversiteit van het driftleven. Dit is geen gewone drang meer naar zelfhandhaving, zeker geen kwestie van persoonlijke waarde, maar eerder van beestachtige onmenselijkheid. De mens moge dan een egoïst zijn, hij is geen sadist, dat wil zeggen: geen wezen dat alleen lust ondervindt door anderen te pijnigen en te martelen. Wie genoegene beleeft aan het neerslaan van een weerloos kind, is geen verdediger meer van het eigen belang, maar een ontarde aanvaller, een agressieve brutaal. Zijn zieleleven is niet meer normaal, het is

uitgaven van het humanistisch verbond

Uit correspondentie bleek ons, dat vele lezers nog niet op de hoogte zijn met de brochures, die in de laatste jaren zijn verschenen.

Daarom geven wij hieronder een kort overzicht.

De dag ligt voor ons (schets van een humanistisch wereldbeeld), door dr. J. P. van Praag. Prijs f 0,35.

Dit wordt gedaan (bijgewerkte druk van de jubileumbrochure). Prijs f 0,30.

Beginsel en doel (de beginselverklaring toegelicht). Prijs f 0,25.

Wat ben ik eigenlijk? (een antwoord op een veelzijdig gestelde vraag). Prijs f 0,25.

Een verrassende ontmoeting (een eerste kennismaking met het humanisme). Prijs f 0,25.

De Idee van de Openbare school, door Dr. J. C. Brandt Corstius (een duidelijke uiteenzetting wat de openbare school moet zijn). Prijs f 0,60.

Echt en onecht in geloof en ongeloof, door Prof. Dr. T. T. ten Have. Prijs f 0,75.

Onze kinderen tussen Humanisme en Christendom, door Mevr. A. J. Groenman-Deinum. Prijs f 0,75.

Modern Humanisme, door dr. J. P. van Praag. Prijs f 1,75.

Humanisme en Rede. Een serie opstellen door Dr. J. P. van Praag, Prof. Dr. T. T. ten Have, Dr. A. Daan, Prof. Dr. L. G. v. d. Wal, H. J. Blackman en Dr. H. Bongers.

Humanisme en sociale gerechtigheid. Een rapport van het Humanistisch Verbond. Prijs f 0,90.

Humanisme en religie. Een serie opstellen van Dr. J. P. van Praag, Dr. D. H. Prins, P. Schut, G. H. Streurman, Dr. H. Redeker en Dr. Kwee Swan Liat.

Een volledige brochurelijst kunt u aanvragen bij het Centraal bureau, Oudegracht 152 te Utrecht.

door angsten en wrede instincten in de war gebracht. Dat kan helaas plaats vinden bij miljoenen, en laten wij ons dus niet te veel voorstellen van de diepgang van de cultuur. Maar nogmaals: men kan het moeilijk nog gewoon eigen belang noemen.

Keren wij een ogenblik terug naar onze Franse schrijver, Larochevoucauld. Hij vindt in alles het egoïsme terug. Medelijden, zo zegt hij, is wel een vorm van leed, maar in feite lijden wij dan aan onze eigen kwalen, die wij bij anderen terug vinden. Wij beklagen dus onszelf. Als wij het leed van anderen niet met het onze kunnen vergelijken, omdat het bijvoorbeeld ver weg is, en wij het ons toch niet goed kunnen voorstellen, dan laat het ons koud. Dat is waar. Een hongersnood in India of een aardbeving in Chili ontnemen ons de eetlust niet. Want wij kunnen ons niet vereenzelvigen met hen, die lijden. Bitter zeg de Fransman: „Wij hebben allen kracht genoeg, om de ellende te verdragen... van anderen.” Tenminste, zo moet men zeggen, als zij ons vreemd zijn.

Nog een voorbeeld: „De liefde tot de rechtvaardigheid is bij de meeste mensen slechts vrees, zelf onrecht te ondergaan.” Dus medelijden en liefde tot rechtvaardigheid zijn volgens hem vormen van egoïsme. Goed, dat kunnen wij aanvaarden. Maar... zij zijn praktische deugden. Er is dus een redelijk eigenbelang, zoiets als een sociaal eigenbelang. Hoe komt dat? Zodra wij ons het lot van anderen indenken, ons met hen vereenzelvigen, zijn wij bezig met ons zelf, maar ook met die anderen. Wij denken: „Dat had ook mij kunnen overkomen, dat had ik zelf kunnen zijn.”

In zijn noden en kwalen vindt ik de mijne terug. Ik ben tegen het onrecht, dat anderen wordt aangedaan, omdat het ook mijzelf kan treffen.”

Onze wijsgeer zegt nu: „Dus toch allemaal

zelfzucht, angst voor het eigen welzijn”. Precies. Maar dat is geen veroordeling.

Integendeel: op zulke vormen van egoïsme berust de maatschappelijke orde. Wij zijn tegen slavernij, armoë en mishandeling van anderen, omdat wij er dan zelf door worden bedreigd. Seneca, die een Romein en dus een zogenaamde heiden was, zei: „Ik ben niet vrij, zolang nog één mens slaaf is.” En hier gaat de bekommernis om het eigen welzijn over in gezonde moraal, die men gerust collectief eigenbelang mag noemen.

Nu weten wij wel, dat er uitzonderlijke vormen zijn van opofferende liefde, van levensgevaarlijke hulpvaardigheid, van spontane solidariteit (die bijvoorbeeld de redders bij een mijnramp tonen) en van alles trotserende vriendschap en trouw. Daarover hebben wij niet willen spreken, maar over het gedrag van de gewone middelmatige mensen. Laten wij dan erkennen, dat wij bang zijn om armoë te lijden en te sterven dóór of vóór anderen, en laten wij de huichelarij in de wereld niet groter maken dan zij al is, door het doen voorkomen, of wij in aanleg eigenlijk zuivere mensenvrienden zijn, en ons eigen Ik zo gemakkelijk en graag wegcijferen.

Er is weliswaar een belangrijke correctie op dit particularisme. Onze civilisatie, met haar geneeskunde, haar strijd voor welvaart, haar toegenomen levenszekerheid, is toch een produkt van collectief, gezamenlijk eigenbelang. Dit noemen wij redelijk. Onredelijk zou het echter weer zijn, dit collectieve element te verheffen tot hoogste wet en het geheel individueel recht, om zichzelf te zijn, op te offeren aan de overmacht der gemeenschap. Want zalig worden kan iedereen alleen op zijn eigen persoonlijke manier. En de vrijheid daarvoor moeten wij egoïstisch bewaren.

Dr. A. L. CONSTANDSE.

lezingen voor de radio

zo.	19 juni	VARA 9.45 uur	Dr. V. W. D. Schenk: „Geestelijk”.
zo.	26 juni	VARA 9.45 uur	Anna Blaman: „Spreken in het openbaar”.
zo.	3 juli	VARA 9.45 uur	P. Spigt: „De hervorming van het leed”.
di.	5 juli	AVRO 16.00 uur	P. A. Pols: titel nog niet bekend.
zo.	10 juli	VARA 9.45 uur	P. Spigt: „De hervorming van het leed”.
zo.	20 juli	VARA 9.45 uur	Mevr. mr. H. Singer-Dekker: „Mensen zijn redelijker dan U denkt”.

LUILAK

De positief ingestelde lezer die het opschrift boven deze bladzijde ziet, begrijpt wel, dat het niet over hem gaat. Hij is immers geen luilak, geen echte nietsdoener. Want dan zou hij dit blad niet lezen, waarvan tenminste 75% enige inspanning vergt. Mocht hij echter door zichzelf of zijn huisgenoten nu en dan een luilak genoemd worden, dan zou hij er geen bezwaar tegen kunnen maken, dat zijn weerzin tegen arbeid in wijdere kring bekend was geworden en tot onderwerp van een korte verhandeling strekte.

Maar ik kan mij in de gauwigheid geen lezer herinneren, die ik rondweg een luilak zou willen noemen. Dit artikel wil dan ook gaan over een stukje folklore, dat naar ik meen voornamelijk in Noord-Holland bloeit.

Noord-Holland is arm aan folklore. Er branden geen paasvuren, men vlöggelt er niet, men zwaait geen vendel en schiet geen houten duif van een stellige. De dansen, die men in het Westfriese beoefent, worden met kunst en vliegwerk aan meisjes uit de middenstand geleerd, opdat zij daarmee het vreemdelingenverkeer wat kunnen aanwakkeren. De Amsterdamse hartjesdag leidt een kwijnend bestaan. Slechts Sinter Maarten wordt in dit overwegend vrijzinnig gewest nog geëerd, waarbij het opvalt, dat men er niet zozeer op uit is de heilige na te volgen als wel dat men hoopt, dat anderen hem zullen navolgen en zoal geen halve mantel dan toch enig kleingeld zullen afstaan.

En dan is er nog luilak.

Het is een feest voor de jeugd, maar naar mijn mening moeten de reacties van de volwassenen de kleinen in grote verwarring brengen. Want terwijl de ouders hun kinderen het hele jaar voorhouden, dat zij des morgens fris uit de veren moeten springen en zingend de nieuwe dag behoren aan te vangen, blijken dezelfde ouders er grote bezwaren tegen te hebben als de kinderen hun daad voegen bij het woord van hun ouders. Persoonlijk heb ik aan Luilak goede herinneringen. Als ik bij het ochtendkrieken (en dat krieken geschiedt omstreeks Pinksteren al vroeg) op straat kwam, was ik nooit de eerste.

Maar zóveel crediet had ik bij mij buurtgenoten toch wel, dat zij mij als lid van de „gang”, die voor deze gelegenheid was gevormd, aanvaardden. Een groot organisator en leider die onverschrokken vooraanging ben ik nooit geweest. Ik volgde de hoofdman, die eens een mooie bruine rat had weten te bemachtigen. Met opgewekte ketelmuziek trokken wij rond, speurend naar een tweetal deuren, waarvan de knoppen aaneen gebonden konden worden. Het was de bedoeling de rat dan te gebruiken als versiering.

Ik zou dat nu niet meer doen. Ik maak mij niet meer schuldig aan straatlawaaï, sta op

een behoorlijke tijd op en ik val geen medeburgers lastig met knaagdieren.

Ik meen, dat dit aan het tijdig en intensief vieren van Luilak is te danken. Wie dat nooit gedaan heeft zal levenslang de behoefte voelen vuilnisemmers om te trappen en herrie te maken met potdeksels. Ik niet. Ik ben immers al geweest.

Nu zijn er gemeentebesturen, die met de hulp van verenigingen, die de jeugd „van de straat” willen houden, er toe overgegaan het Luilakvieren in banen te leiden. Het spontane schreeuwen is gekanaliseerd. De kinderen — althans de kinderen, die zich daartoe lenen — lopen achter muziekkorpsen aan en worden begeleid door agenten van politie. Voor degenen, die deze vernederingen kunnen doorstaan, volgt een bioscoopvoorstelling of zaklopen of een wedstrijd met een ei-op-een-lepeltje of zulk soort flauwekul. Men vergeve mij dit volksaardige woord, een passend synoniem wil mijn verontwaardigd brein niet te binnen schieten.

Gelukkig, zo heb ik bespeurd, zijn er altijd nog vrije luilakviersers. Toen ik dit jaar omstreeks half vier lag te wachten op de eerste ketelmuziek steeg er een dun stemmetje tegen de gevels omhoog. Ik schoof het gordijn opzij om de vrijbuiters te begroeten. Het was een klein ventje met twee potdeksels. Geheel alleen liep hij door de schemerige lege straat, rhytmisch zijn deksels tegen elkaar slaande en op de maat roepende „Luilak”! Een ferm manneke. Toen een kwartiertje later een officiële drumband naderde met opvoedende volwassenen en de onvermijdelijke politieagenten, sloot de kerel zich niet aan. Hij bleef vrij onverveerd en ongeorganiseerd de gestelde overheden tarten met zijn deksels en hij schold ze allemaal voor luilak en beddezak. Dit laatste volkomen terecht.

En hij bleef niet alleen. Er kwamen andere knapen, die werkelijk iets hadden opgestoken van de vaderlandse-geschiedenislessen en wisten wat een watergeus toekomt. Rauw volk, dat slechts minachting had voor de lummels, die zich vrijwillig lieten opbrengen naar een bioscoop, nota bene 's morgens om voor zessen.

Voldaan ben ik in bed terug gestapt. Nu en dan werd er gebeld. Goed zo jongens, bellen maar!

Ach, ik hoef geen luilak meer te vieren. Maar het hart wordt mij zwaar als ik bedenken, dat wellicht na nog één generatie ook dit stuk folklore tot het verleden zal behoren, omdat tenslotte toch geen zinnig kind meer voor dag en dauw opstaat om in een optocht te gaan lopen.

H. H.